

Een toekomst door ambachtelijke sociologie

De KNAW Verkenning Sociologie en het eindrapport *Samenleven en samenwerken. Een toekomst voor de Nederlandse sociologie*

Werner Raub¹

Deze reactie op de resultaten van de KNAW Verkenning Sociologie begint met enkele opmerkingen over het *perspectief op de Nederlandse sociologie*, dat uit het eindrapport van de Verkenningcommissie naar voren komt. Vervolgens komt het *onderzoeksprogramma* van de Verkenningcommissie aan de orde: hoe kan het programma *inhoudelijk vorm krijgen* en hoe kan het worden *uitgevoerd*? Bij het antwoord op deze vraag wordt aansluiting gezocht bij de sterke punten van de Nederlandse sociologie, zoals de Verkenningcommissie deze schetst. Hoe verder wanneer we op deze sterke punten kapitaliseren?

Vooraf past een relativerende opmerking. In de inleiding van het rapport van de KNAW Verkenning lezen we dat de commissie gevraagd werd ‘tien jaar vooruit te kijken’ (p. 2) met betrekking tot de gewenste positie van de sociologie. Tien jaar vooruitkijken op de ontwikkeling van het vak: dat is moeilijk, zeker omdat deze ontwikkeling afhankelijk zal zijn van wetenschappelijke vooruitgang en dus van de groei van kennis. En nieuwe kennis is per definitie onvoorspelbaar. Je zou kunnen zeggen: hoe meer nieuwe kennis we in de sociologie in de komende tien jaar zullen produceren, hoe minder zal uitkomen van datgene wat de Verkenningcommissie poneert en van datgene wat we in reactie op de Verkenningcommissie zoal gaan beweren. Het zal duidelijk zijn wat ik bedoel: bij discussies over wetenschappelijke vooruitgang in de komende tien jaar liggen de gevaren van de waan van de dag op de loer. Anders geformuleerd: ‘vooruitgang van en in de sociologie’, ‘groei van sociologische kennis’ (in de treffende formulering van mijn Utrechtse collega Henk Flap: ‘sociologie in actie’) – dat lijkt mij belangrijker dan het spreken en schrijven daarover.

1. Kenmerken en sterke punten van de Nederlandse sociologie volgens de KNAW Verkenningcommissie: sociologie als probleem- en theoriegestuurde discipline

Het is een verdienste van de Verkenningcommissie – en geen geringe verdienste – dat zij een helder en krachtig perspectief op de Nederlandse sociologie formuleert. De Verkenningcommissie doet dat door een klein aantal sterke punten te belichten die kenmerkend zijn voor de discipline in Nederland. Het is een teken van vooruitgang dat een breed samengestelde

Verkenningcommissie Sociologie op deze wijze in een notendop gezamenlijke inhoudelijke uitgangspunten voor sociologiebeoefening formuleert.

Laten we wel wezen: de ondertitel *Een toekomst voor de Nederlandse sociologie* van het rapport van de KNAW Verkenning Sociologie is niet toevallig gekozen. Deze ondertitel is bedoeld als reactie op het artikel 'Heeft de sociologie een toekomst?' uit 2000 van Arie Glebbeek en Henk de Vos in *Mens & Maatschappij*. Of we het al dan niet eens zijn met de antwoorden van Glebbeek en De Vos, het lijkt geen twijfel dat zij aanleiding hadden voor hun vraag. En dan is er nog het voorwoord in het rapport van de Verkenningcommissie Sociologie. Dat voorwoord staat uiteraard op naam van de president van de KNAW, Frits van Oostrom. Het bevat plechtige formuleringen, maar een bepaalde ondertoon laat zich moeilijk negeren. Aan het einde van zijn voorwoord (p. viii) schrijft Van Oostrom: 'Een vakgebied dat zozeer gericht is op cohesie en solidariteit, mag alleszins divers zijn, maar niet verdeeld op het contraproductieve af.' Bestuurders van onze universiteiten en faculteiten formuleren het minder gedragen. We horen ze zeggen dat de sociologen meer zouden moeten doen aan 'de zelforganisatie van het vak'. Allemaal sceptische geluiden. Het is waardevol dat en hoe de Verkenningcommissie Sociologie bijdraagt aan de weerlegging van deze geluiden. Ze doet dat door het ontwikkelen van een gezamenlijke inhoudelijke kern, een *common core* van de sociologie.

Wat houdt deze common core in? Wat zijn volgens de Verkenningcommissie de kenmerken en sterke punten van de Nederlandse sociologie? De Verkenningcommissie noemt er vier (hoofdstuk 4, pp. 7-9):

- de oriëntatie van het vak op een klein aantal fundamentele problemen en hoofdvragen;
- een sterk ambachtelijk karakter;
- de maatschappelijke oriëntatie;
- de toegenomen en voortschrijdende internationale oriëntatie.

Het laatstgenoemde sterke punt – de toegenomen en voortschrijdende internationale oriëntatie van de Nederlandse sociologie – behoeft geen uitgebreid betoog. Wel zijn enkele kanttekeningen te plaatsen bij de overige punten en vooral de eerste twee, want deze hangen volgens de Verkenningcommissie (p. 92) nauw samen met het voorgestelde onderzoeksprogramma.

Oriëntatie van het vak op een klein aantal fundamentele problemen en hoofdvragen

De oriëntatie van het vak op een klein aantal fundamentele problemen en hoofdvragen ziet de Verkenningcommissie (pp. 7-8, 92) als het eerste sterke punt van de Nederlandse sociologie. Welke hoofdproblemen zijn dat? Het zijn uiteraard de drie hoofdproblemen van de sociologie volgens het toonaangevende leerboek van Ultee, Arts en Flap (2003): het ongelijkheidsprobleem, het cohesieprobleem en het rationaliseringsprobleem. En de Verkenningcommissie noemt nog een vierde: het identiteitsprobleem.²

Waarom is oriëntatie op een klein aantal hoofdproblemen belangrijk? Het antwoord is eenvoudig: als je van de hak op de tak springt bij de probleemkeuze en je laat leiden door modieuze onderwerpen, dan kom je in los zand terecht. Concentratie van krachten op een klein aantal

overkoepelende probleemstellingen daarentegen leidt tot cumulatie van kennis. Daartoe moeten we de overkoepelende hoofdvragen in deelvragen uiteenleggen, voor continue vernieuwing van, alsmede systematische samenhang tussen deze deelvragen zorgen en ze met lange adem in het kader van een relatief klein aantal onderzoekslijnen onder de loep leggen en naar antwoorden zoeken. Zo doen we aan goede *normal science*: opbouw van deskundigheid op een onderzoeksterrein, stapsgewijze vernieuwing en verdieping van theorievorming, verzameling en analyse van een voldoende hoeveelheid empirische gegevens en het samenspel tussen theorievorming en empirisch onderzoek. Kijkt u eens op de webpagina van Wout Ultee in Nijmegen. Daar vindt u een uitgebreide presentatie over deze zaken. Het is goed dat de essentie daarvan terecht is gekomen in het rapport van de Verkenningscommissie.

Het ambachtelijke karakter van de sociologie

Het tweede sterke punt van de Nederlandse sociologie duidt de Verkenningscommissie aan als het sterk ambachtelijke karakter van de sociologie. Wat wordt daarmee bedoeld? De Verkenningscommissie (p. 9) formuleert het als volgt: 'De Nederlandse sociologie is een probleem- en theoriegestuurde empirische discipline. De discipline wordt minder dan elders geplaagd door een gebrekkige relatie tussen theorie en empirisch onderzoek: "*freischwebende Theorie*" en verwarring van theorievorming met begrippenstelsels plagen de sociologie in Nederland minder dan elders'. Deze karakterisering van het 'ambachtelijke karakter' zegt allereerst wat we *niet* moeten doen, wat we moeten *vermijden*: geen freischwebende Theorie, geen verwarring van theorievorming met het bedenken van begrippenstelsels. Maar wat moeten we dan *wel* doen in een 'probleem- en theoriegestuurde empirische discipline'?

Waar het over het ambachtelijke karakter van de sociologie gaat, verwijst de Verkenningscommissie naar een bijdrage uit *Balans en toekomst van de sociologie* (Engbersen & De Haan, 2006), de recente bundel met schriftelijke versies van presentaties tijdens de workshop Jong talent en de publieksconferentie De toekomst van de sociologie in het kader van de KNAW Verkenning Sociologie.³ Laten we de betreffende bijdrage nog eens opzoeken. In die bijdrage wordt allereerst gepleit voor een probleemgestuurde sociologie. Dat was reeds aan de orde en hoeven we niet te herhalen. Vervolgens gaat het in die bijdrage over theorievorming. Een theorie is een stelsel van *uitspraken* of beweringen. Klemtoon op 'uitspraken'. Een theorie is geen stelsel van begrippen. En een theorie is iets geheel anders dan theoriegeschiedenis. Theorie is echter niet alleen maar een stelsel van *uitspraken*. Theorie is vooral ook een *stelsel* van uitspraken. Klemtoon op 'stelsel'. Een theorie is meer dan een verzameling hypothesen. Een theorie brengt samenhang aan tussen uitspraken. Toetsbare hypothesen zijn implicaties van meer algemene theoretische aannames plus allerlei aanvullende assumpties. Wetenschap en dus sociologie is vooral argumentatie: welke conclusies volgen uit welke aannames?

Ten slotte: de *integratie van theorievorming, empirisch onderzoek en data-analyse*. De proefsteen voor theorievorming zijn toetsbare hypothesen en de uitslagen van empirisch onderzoek. Hier komt veel bij elkaar. De hoofdvragen van de sociologie zijn macro-vragen. Sociologie gaat niet over individueel gedrag als zodanig. Sociologie gaat over sociale condities voor individueel

gedrag, zoals de gevolgen van sociale relaties, van netwerken en van sociale instituties voor individueel gedrag. En sociologie gaat over de sociale gevolgen van individueel gedrag, inclusief de onbedoelde sociale gevolgen van gedrag. Denk aan de gevolgen van gedrag voor de dynamiek van relaties, netwerken en instituties. Dat heeft allereerst implicaties voor onze onderzoeksdesigns. We hebben complexe onderzoeksdesigns nodig die tot gegevens leiden over actoren, over relaties en interdependenties tussen actoren en tot gegevens over de sociale context van gedrag. En we hebben complementaire onderzoeksdesigns nodig. Grootchalig survey-onderzoek zal cruciaal blijven voor de sociologie, maar er is meer, zoals bijvoorbeeld experimenten en ook historische gegevens. Het gebruik van complexe databestanden voor de toetsing van hypothesen vereist op zijn beurt weer statistische modellen die geschikt zijn voor de analyse van dergelijke gegevens en die tegelijkertijd nauw aansluiten bij de theorie. Te denken valt bijvoorbeeld aan modellen waarmee de dynamiek van netwerken en gedrag kan worden geanalyseerd, daarnaast aan multi-level-modellen voor de analyse van context-effecten op individueel gedrag.

Nu hebben we niet alleen maar geconstateerd wat ambachtelijke sociologie *niet* is, we hebben ook in kort bestek in kaart gebracht wat ambachtelijke sociologie *wel* is. Ik herinner mij dat een vooraanstaand lid⁴ van de Verkenningcommissie in de marge van de KNAW-conferentie De Toekomst van de sociologie in april 2004 opmerkte dat dit inmiddels niet meer zo omstreden is. Uitstekend, zou ik zeggen: laten we deze boodschap van de Verkenningcommissie over de sterke punten van de Nederlandse sociologie dan met kracht en overtuiging uitdragen.

Een common core: sociologie als probleem- en theoriegestuurde empirische discipline, zoals de Verkenningcommissie dat formuleert – is dat wel voldoende *profilerend* in die zin dat bepaalde intellectuele exercities niet bij deze common core passen? Ja, dat is profilerend, lijkt mij: freischwebende Theorie en een gebrekkige relatie tussen theorie en empirisch onderzoek passen daar niet bij. Omgekeerd: sociologie als probleem- en theoriegestuurde empirische discipline – biedt zo'n common core ook voldoende ruimte voor *pluriformiteit*? Wetenschap pleegt immers te bloeien door theorieënpluralisme en door gebruik van uiteenlopende methoden en onderzoeksdesigns. Ook op deze vraag is mijn antwoord 'ja'. In de Verkenningcommissie zaten vooraanstaande collega's uit Tilburg, uit Rotterdam, uit Nijmegen, van de VU, van de UvA en uit Utrecht. Dat zo'n groep het eens kan worden over zo'n common core lijkt een valide empirisch argument voor voldoende ruimte voor pluriformiteit.⁵

De maatschappelijke oriëntatie van de sociologie

Het derde sterke punt van de Nederlandse sociologie dat de Verkenningcommissie noemt, is de maatschappelijke oriëntatie van de Nederlandse sociologie. Daarmee wordt bedoeld (p. 9) dat 'hedendaagse maatschappelijke vraagstukken serieus worden geanalyseerd'.

Wanneer we uitgaan van de overige sterke punten van de Nederlandse sociologie volgens de Verkenningcommissie zou 'serieus analyseren' allereerst moeten betekenen dat maatschappelijke vraagstukken systematisch in verband worden gebracht met de overkoepelende hoofdproblemen van de sociologie: reconstructie van maatschappelijke vraagstukken als deelvragen en vertakkingen van de hoofdproblemen van de sociologie. Op deze wijze kan wetenschappelijke

kennis omtrent antwoorden op de hoofdvragen van de sociologie worden toegepast bij de analyse van maatschappelijke vragen en kunnen maatschappelijke vragen de sociologische onderzoeksagenda verrijken. Ten tweede zou de serieuze analyse van maatschappelijke vraagstukken moeten inhouden dat ze op dezelfde ambachtelijke wijze onderzocht worden die volgens de Verkenningcommissie kenmerkend is voor de Nederlandse sociologie.⁶

Op deze wijze draagt de KNAW Verkenningcommissie bij aan het vermijden van onnodige scheidslijnen tussen fundamenteel wetenschappelijk onderzoek en beleidsgericht onderzoek (zie Goldthorpe, 2004 en Leeuw, 2006 voor uitgebreidere discussie). Beide soorten onderzoek dienen in beginsel aan soortgelijke criteria voor wetenschappelijke kwaliteit te voldoen, ongeacht vruchtbare accentverschillen, zoals de belangrijke beschrijvende functie van de *cameral sociology* à la Goldthorpe (2004) en de speciale aandacht voor evaluatie- en effectiviteitsvraagstukken bij beleidsgericht onderzoek (Leeuw, 2006).

2. Het onderzoeksprogramma *Samenleven en samenwerken onder condities van globalisering en individualisering*

Daarmee komen we bij enkele kanttekeningen bij het onderzoeksprogramma *Samenleven en samenwerken onder condities van globalisering en individualisering* dat de Verkenningcommissie voorstelt. Dat programma wordt gemotiveerd door twee overwegingen. Allereerst ziet de Verkenningcommissie (p. 93) 'globalisering' en 'individualisering' als fundamentele maatschappelijke processen, die nader onderzoek door sociologen vereisen: 'In zijn algemeenheid kan worden waargenomen dat bindingen van individuen met "nabijen" (familie, buurt-, partij- en landgenoten) losser en zwakker zijn geworden, terwijl afhankelijkheden van vreemden en verren zijn toegenomen en versterkt. Dit is de paradox van individualisering en globalisering. Enerzijds hebben mensen in westerse samenlevingen meer mogelijkheden om zelf invulling te geven aan hun eigen bestaan, terwijl zij tegelijkertijd onderdeel zijn geworden van meeromvattende, grensoverschrijdende afhankelijkheidsnetwerken.' Ten tweede is de commissie van oordeel dat globalisering en individualisering in verband gebracht kunnen worden met de vier hoofdproblemen van de sociologie – ongelijkheid, cohesie, rationalisering en identiteit. Daardoor kan worden aangesloten bij de sterke kanten van de Nederlandse sociologie.

Het is begrijpelijk dat de Verkenningcommissie zich moest beperken tot de schets van een onderzoeksprogramma op enkele hoofdlijnen. Laten we dus de vraag stellen hoe het onderzoeksprogramma uitgewerkt kan worden, en wel op een wijze die aansluit bij en kapitaliseert op datgene wat volgens de Verkenningcommissie de sterke punten van de Nederlandse sociologie zijn.

Allereerst over het onderzoeksprogramma in het licht van de hoofdvragen van de sociologie. De bundel *Balans en toekomst van de sociologie* kent een sectie *Oude en nieuwe vragen voor de sociologie*, met daarin twee bijdragen. Eén van Aafke Komter (2006), getiteld 'Prangende kwesties' en één van Wout Ultee (2006) over 'Balans van de vragen van de sociologie'. Toegepast op het onderzoeksprogramma van de Verkenningcommissie presenteert dat programma vooral

onderwerpen, 'topics', en wel in de vorm van 'prangende kwesties'. Dat is een begin, maar het is niet genoeg. Wat nog ontbreekt is een systematische uitwerking van prangende kwesties rondom topics, zoals 'globalisering' en 'individualisering' in een samenhangende reeks van wetenschappelijke vragen, en wel nieuwe deelvragen en vertakkingen van de vier hoofdproblemen van de sociologie.

Bij wijze van voorbeeld: een van de prangende kwesties van Aafke Komter is 'immigratie'. Deze prangende kwestie past uitstekend in een onderzoeksprogramma naar *Samenleven en samenwerken onder condities van globalisering en individualisering*. Verderop in de bundel *Balans en toekomst van de sociologie* vinden we een mooi artikel van Frank van Tubergen (2006): 'Migratiesociologie in Nederland: suggesties voor vooruitgang'. Van Tubergen laat beknopt en op zeer ambachtelijke wijze zien hoe tegen de achtergrond van de huidige stand van zaken in de migratiesociologie nieuwe vragen kunnen worden uitgewerkt, en wel nieuwe beschrijvings-, verklarings- en toetsingsvragen over de invloed van macrofactoren op de integratie van migranten. Hij bedoelt macrofactoren, zoals kenmerken van het land van herkomst, kenmerken van het land van bestemming en kenmerken van de 'setting', dat wil zeggen kenmerken van de specifieke combinatie tussen land van herkomst en land van bestemming. Van Tubergen laat zien hoe zijn vragen samenhangen met hoofdproblemen van de sociologie, zoals ongelijkheidsproblemen en cohesieproblemen. Concrete suggestie: laat een handjevol andere prangende kwesties rondom *Samenleven en samenwerken onder condities van globalisering en individualisering* door een handjevol talenten van het kaliber Van Tubergen op een soortgelijke wijze uitwerken tot een samenhangende set van onderzoeksvragen. Dan krijgen we een helder beeld hoe het onderzoeksprogramma van de Verkenningcommissie kan worden uitgevoerd in concrete projecten.⁷

Dan het onderzoeksprogramma in het licht van het ambachtelijke karakter van de Nederlandse sociologie. Laten we niet speculeren over nieuwe theorievorming en nieuwe hypothesen die mogelijk naar aanleiding van het onderzoeksprogramma op tafel zullen komen. Wel wil ik het kort hebben over de implicaties van het onderzoeksprogramma, wanneer we de integratie van theorievorming en empirisch onderzoek serieus nemen.

De Verkenningcommissie besteedt terecht uitgebreid aandacht aan de data-infrastructuur voor de sociologie. Af en toe meende ik in de betreffende delen van het rapport het pleidooi van Harry Ganzeboom in zijn Utrechtse oratie *Rondom data* van 1992 te herkennen. Heeft hij een hand gehad in de betreffende delen van het rapport? De commissie beveelt onder andere aan, ook bij dataverzamelingen krachten te bundelen: opzetten van grootschaliger gegevensverzamelingen, meer geconcentreerde, gedeelde dataverzamelingen in plaats van individuele verzamelingen voor losse projecten. Deze aanbeveling valt met goede argumenten te onderbouwen. Maar men dient zich dan ook de implicaties te realiseren. Laat ik met twee voorbeelden aangeven, wat ik bedoel.

Allereerst terug naar het onderzoek van Van Tubergen. Hij heeft in zijn eerder werk (Van Tubergen, 2005) theorievorming en empirisch onderzoek rondom migratievraagstukken veel dichterbij elkaar gebracht door ongeveer tweehonderd bestaande surveys uit negentien verschillende landen te integreren tot één landenvergelijkend bestand. Dat is zijn *International File*

of *Immigration Surveys* (IFIS). Dat bestand omvat informatie over meer dan 180 herkomstgroepen in negentien landen en voor ongeveer duizend combinaties – settings – van herkomstlanden en landen van bestemming. Met geavanceerde multiniveau-technieken kon hij vervolgens hypothesen toetsen over de invloed van macrofactoren, zoals kenmerken van het land van herkomst, kenmerken van het land van bestemming en kenmerken van de ‘settings’ op de integratie van immigranten. Dat is een uitstekend voorbeeld hoe we in beginsel te werk kunnen gaan bij de implementatie van het onderzoeksprogramma van de Verkenningcommissie met betrekking tot de integratie van theorie en empirisch onderzoek. Maar laten we ons goed realiseren wat dit betekent voor andere onderzoeksterreinen die de commissie belangrijk acht.

Dat wil ik illustreren met mijn tweede voorbeeld. De Verkenningcommissie beklemtoont bij herhaling (bijvoorbeeld p. 14) dat de economische sociologie bijzonder goede mogelijkheden biedt voor een nadere uitwerking van het onderzoeksprogramma. In mijn eigen bijdrage aan de bundel *Balans en toekomst van de sociologie* heb ik mogelijkheden voor vooruitgang in de economische sociologie geschetst, en wel voor onderzoek rondom relaties tussen bedrijven. Vooral heb ik beargumenteerd hoe de sociale inbedding economisch gedrag beïnvloedt: hoe, via welke mechanismen, bepalen eerdere transacties tussen twee bedrijven hun gedrag bij een huidige transactie? Hoe hangt dat gedrag af van hun verwachtingen omtrent hun toekomstige transacties met elkaar? En hoe en via welke mechanismen bepaalt het netwerk van relaties van de twee bedrijven met derde partijen, zoals andere bedrijven hun gedrag bij een huidige transactie? Dat soort vragen. Uiteraard is het fascinerend, dergelijke vraagstukken te bestuderen vanuit het perspectief van globalisering. Inbeddingseffecten op economisch gedrag in de relatie tussen twee Nederlandse bedrijven versus inbeddingseffecten op economisch gedrag in de relatie tussen een bedrijf in de Verenigde Staten en, zeg maar, een bedrijf dat *taylor-made software* in Indië produceert.

Zou de ruimte voor deze bijdrage minder beperkt zijn, dan zou ik kunnen laten zien hoe we tot voorspellingen kunnen komen over dergelijke inbeddingseffecten en dat en waarom nieuwe en scherpere toetsingen van hypothesen mogelijk worden wanneer we informatie over relaties tussen twee Nederlandse bedrijven kunnen combineren met informatie over relaties tussen bedrijven uit de Verenigde Staten en Indië. Maar ja, op dit terrein beschikken we – anders dan op het onderzoeksterrein ‘immigratie’ – eenvoudigweg niet over tweehonderd bestaande surveys uit negentien verschillende landen die we tot één bestand kunnen integreren. Bijna alle surveys moeten we allereerst nog houden. Niet per se meteen tweehonderd, maar toch wel een flink aantal.

De boodschap lijkt helder: er liggen prangende kwesties rondom ‘globalisering’, ook op het terrein van de economische sociologie. Deze kwesties kunnen worden uitgewerkt tot nieuwe onderzoeksvragen. En we kunnen op dit terrein nieuwe hypothesen afleiden. Anderzijds: de Verkenningcommissie bepleit een ambachtelijke sociologie, dus onder andere integratie van theorievorming en empirisch onderzoek. En de Verkenningcommissie bepleit het opzetten van geconcentreerde, grootschalige dataverzamelingen. Dat heeft echter implicaties: die geconcentreerde en grootschalige dataverzamelingen zouden dan juist ook op de terreinen van dat onderzoeksprogramma moeten worden opgezet.

3. Afsluiting

De KNAW Verkenningcommissie verdient complimenten voor een helder en krachtig perspectief op de Nederlandse sociologie. Het door de Verkenningcommissie voorgestelde onderzoeksprogramma verdient nadere uitwerking en concretisering in specifieke projecten: van prangende kwesties naar onderzoeksvragen en vandaar naar ambachtelijke theorievorming en empirisch onderzoek.

Er is dus een toekomst voor de Nederlandse sociologie, de KNAW Verkenningcommissie heeft gelijk. Al zullen we deze toekomst niet cadeau krijgen. We zullen het heft zelf in handen moeten nemen en door goed onderzoek en onderwijs voor deze toekomst moeten zorgen. En de iets ouderen onder ons zullen door gezamenlijk optreden de bestuurders van onze universiteiten en faculteiten alsmede NWO zo ver moeten krijgen, dat er goede randvoorwaarden voor die toekomst tot stand komen.⁸

Toen ik met de voorbereiding van deze bijdrage begon, piekerde ik over een afsluitende opmerking naar aanleiding van het waarschuwend voorwoord van Frits van Oostrom in het eindrapport van de Verkenningcommissie – zijn opmerking over de verdeeldheid van het vakgebied ‘op het contraproductieve af’. Ik dacht aan een opmerking met als strekking dat Van Oostrom, gezien de wijze waarop de Verkenningcommissie een geslaagd beeld schetst van de common core van ons vak, best nog een optimistisch nawoord had mogen schrijven. Dat zat er niet in. Maar toen kregen velen van ons de brief van 24 april 2006 van de president van de KNAW. In deze brief attendeert hij wetenschappelijk Nederland op het eindrapport van de Verkenningcommissie Sociologie. In die brief staat wel: ‘Het heeft mij deugd gedaan dat de Verkenningcommissie er zodoende in is geslaagd een groot draagvlak onder vakgenoten te creëren.’ Laten we deze opmerking van Frits van Oostrom als substituut voor het ontbrekende optimistische nawoord beschouwen.

Noten

1. De auteur is als hoogleraar verbonden aan de Capaciteitsgroep Sociologie / ICS van de Universiteit Utrecht, Heidelberglaan 2, 3584 CS Utrecht, w.raub@fss.uu.nl, internet: <http://www.fss.uu.nl/soc/iscore>. De tekst volgt vrij vergaand de presentatie tijdens de slotbijeenkomst van de KNAW Verkenning Sociologie. Verwijzingen in de tekst zonder nadere specificatie van de bron betreffen KNAW (2006). In een deel van sectie 1 van de bijdrage wordt gebruikgemaakt van een korte passage uit Raub (2006). Ineke Maas en Reinhard Wippler dank ik voor commentaar.
2. En de Verkenningcommissie heeft gelijk: kijken we naar andere hedendaagse Nederlandse leerboeken van de sociologie, zoals dat van Wilterdink en Van Heerikhuizen (1999) of dat van Van Hoof en Van Ruysseveldt (1996), dan vinden we deze hoofdvragen *grosso modo* daar ook terug.
3. Mede vanwege het verband tussen deze bundel en de KNAW Verkenning Sociologie verwijs ik nogal uitgebreid naar diverse bijdragen in Engbersen en De Haan (2006).
4. Overigens geen lid – ook geen voormalig lid – van de onderzoeksschool ICS.
5. Er zijn wel meer aanwijzingen voor een inmiddels vrij brede consensus over deze common core. Neem bijvoorbeeld de opzet van de bundel *Balans en toekomst van de sociologie* die nauw aansluit bij de geschetste common core. Neem de toegenomen overeenstemming over dat het verstandig lijkt, bij

- sociologische theorievorming en modelbouw op *middle range theories* en het in kaart brengen van *social mechanisms* te mikken (zie Hedström & Swedberg, 1998; Hedström, 2005 en ook Schuyt, 2001 alsmede Raub, 2006). Neem ook de 'eerbied voor de feiten' die voor de Nederlandse sociologie gelukkig vrij kenmerkend is en die tot uitdrukking komt in de waarde die we hechten aan beschrijvende studies enerzijds (de rapporten van het SCP zijn een voorbeeld) en aan hypothesetoetsend empirisch onderzoek anderzijds.
6. In het verlengde van deze visie ligt verslaglegging over de analyse van maatschappelijke vraagstukken voor een breder publiek bij voorkeur in het wetenschapskatern van *NRC Handelsblad* (of een andere kwaliteitskrant) in plaats van op de opiniepagina (laat staan in het feuilleton van de *Süddeutsche Zeitung*, zoals elders vrij gebruikelijk).
 7. De bundel *Balans en toekomst van de sociologie* bevat diverse bijdragen van een aantal onderzoekers – deelnemers aan de workshop Jong talent als onderdeel van de KNAW Verkenning – die als vertrekpunt kunnen dienen voor de uitwerking van projecten.
 8. Ook op het terrein van de (institutionele) randvoorwaarden doet de Verkenningscommissie verstandige aanbevelingen (zie pp. 60-68). Voorbeelden zijn: een 'dringend beroep op de Colleges van Bestuur van de universiteiten in stand te houden wat goed functioneert, namelijk de interuniversitaire onderzoeksscholen c.q. promotieopleidingen' (p. 62; een soortgelijk beroep op de betrokken faculteitsbesturen was overigens eveneens toepasselijk geweest); een beroep op NWO om de kansen van honorering van aanvragen vanuit kleine disciplines, zoals de sociologie, te bewaken; en het pleidooi voor een landelijk vergelijkende onderwijsevaluatie (op dit punt zou een soortgelijk pleidooi voor een landelijk vergelijkende onderzoeksvisiteatie toepasselijk zijn geweest).

Literatuur

- Engbersen, G. & Haan, J. de (Red.) (2006). *Balans en toekomst van de sociologie*. Amsterdam: Amsterdam University Press / Pallas Publications.
- Ganzeboom, H.G.B. (1992). *Rondom data*. Oratie, Universiteit Utrecht.
- Glebbeek, A. & Vos, H. de (2000). Heeft de sociologie een toekomst? *Mens & Maatschappij*, 75, 277-297.
- Goldthorpe, J.H. (2004). Sociology as social science and cameral sociology. *European Sociological Review*, 20, 97-105.
- Hedström, P. (2005). *Dissecting the social. On the principles of analytical sociology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hedström, P. & R. Swedberg (Red.) (1998). *Social mechanisms: an analytical approach to social theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hoof, J. van & Ruysseveldt, J. van (Red.) (1996). *Sociologie en de moderne samenleving*. Amsterdam: Boom.
- KNAW (2006). *Samenleven en samenwerken. Een toekomst voor de Nederlandse sociologie*. Amsterdam: KNAW.
- Komter, A. (2006). Prangende kwesties. In G. Engbersen & J. de Haan (Red.), *Balans en toekomst van de sociologie* (pp. 38-48). Amsterdam: Amsterdam University Press / Pallas Publications.
- Leeuw, F.L. (2006). Over beidsonderzoek en sociologie in de toekomst. In G. Engbersen & J. de Haan (Red.), *Balans en toekomst van de sociologie* (pp. 263-276). Amsterdam: Amsterdam University Press / Pallas Publications.

- Raub, W. (2006). Theoretische vernieuwing in de sociologie. In G. Engbersen & J. de Haan (Red.), *Balans en toekomst van de sociologie* (pp. 51-64). Amsterdam: Amsterdam University Press / Pallas Publications.
- Schuyt, K. (2001). De toekomst van de sociologie (vervolg). *Mens en Maatschappij*, 76, 2-4.
- Tubergen, F. van (2005). *The integration of immigrants in cross-national perspective: origin, destination, and community effects*. Proefschrift, Universiteit Utrecht.
- Tubergen, F. van (2006). Migratiesociologie in Nederland: suggesties voor vooruitgang. In G. Engbersen & J. de Haan (Red.), *Balans en toekomst van de sociologie* (pp. 166-176). Amsterdam: Amsterdam University Press / Pallas Publications.
- Ultee, W.C. (2006). Balans van de vragen van de sociologie. In G. Engbersen & J. de Haan (Red.), *Balans en toekomst van de sociologie* (pp. 25-37). Amsterdam: Amsterdam University Press / Pallas Publications.
- Ultee, W.C., Arts, W.A. & Flap, H.D. (2003). *Sociologie. Vragen, uitspraken, bevindingen*. 3^e druk, Groningen: Martinus Nijhoff.
- Wilterdink, N. & Heerikhuizen, B. van (1999). *Samenlevingen: een verkenning van het terrein van de sociologie*. 4^e druk, Groningen: Wolters-Noordhoff.